

Í hesi greinarøð, sum er í 10 pørtum, skriva vísindafólk á Fróðskaparsetri Føroya um evni, tey granska.

FRÓÐSKAPARSETUR
FØROYA

ZAKARIS SVABO HANSEN

Adjunktur í málfrøði
á Føroyamálsdeildini

VITAN & VÍSINDI

ERU IKKI ELLA IKKI ERU

EIN MÁLSLIG VARIATION

BØRN UNDIR **SKÚLAALDUR** OG Í SKÚLAALDRI BRÚKA YMIST **ORÐARAÐ** OG TAÐ KEMUR **SERLIGA** TIL SJÓNDAR, **HVAR** IÐ TEY SETA **NOKTAN** INN Í **EYKASETNINGIN**

Smá børn siga líka gjarna »minnist tú, hví Pippi *tímdi* ikki at ganga í skúla« sum »minnist tú, hví Pippi *ikki tímdi* at ganga í skúla«. Tey halda sostatt fast við orðarað, sum annars millum vaksni tykist at vera á veg út.

Tá ið orð verða sett saman í setningar, liggur oftast rímliga fast, hvussu orðaraðið er. Í høvuðssetningum kemur noktanin eftir sagnorðið: »hann kemur ikki í morgin«. Í eykasetningum hinvegin kemur noktanin vanligu undan sagnorðinum. Tó vísir ein variatió seg í eykasetningum, og hon snýr seg um, hvørjumegin sagnorðið noktanin *ikki* stendur. Her er eitt dømi til at lýsa, hvat ið meint verður við: »Alt í einum varnast hon, at tey *eru ikki* heima«. Vit síggja, at noktanin *ikki* stendur eftir sagnorðið, men mong høvdu ivaleyst líka gjarna valt orðaraðið »(...) at tey *ikki eru* heima«, og tað er uttan iva eisini tað vanligara í nútíðarføroyskum. Tað er tó greitt, at tað fyrra er tað eldra orðaraðið.

Hvat byggir hesin ymiskleiki í orðalag á? Hevur hann við ávís bygdamál at gera? Ella skal orsök finnst í muni millum ættarlið? Tað kundi hugsast, at tilkomin og gomul høvdu lyndi at halda seg til tað eldra orðalagið, meðan hitt vinnur frama millum yngra fólkið. Onkur hevur hildið, at eldra orðalagið »at tey *eru ikki*« ikki longur er virkin partur av mállærni hjá ungum fólki og at tey ikki náttúrliga seta setningar saman á slíkan hátt.

Hvat halda og siga børnini?

Nýggjar kanningar vísa, at millum børn undir skúlaaldur er gamla orðaraðið næstan líka vanligt sum tað nýggja, men samstundis vísir tað seg, at tað hvørur, tá ið tey eru farin í skúla. Børnini í kanningin vóru í aldrinum 5-10 ár. Kanningin fevndi bæði um: 1) setningar, sum børnini sjálv skuldu meta um rættleikan í, t.e. at tey skuldu siga, um setningarnir eftir teirra tykki vóru rættir ella skeivir, og 2) um setningar, sum børnini sjálv sögdu.

Tað vísti seg mótsatt øllum tí, sum væntað var, at meira var at finna av hesum gamla orðaraðnum hjá børnum undir skúlaaldur enn annars hevur verið staðfest millum vaksni. Tað kom óvart á. Og tað reisti spurningin: hvussu kann nakað, sum hevur verið vanligt, men tykist vera á veg út úr málinum hjá teimum tilkomnu, vera so vanligt í málinum hjá børnum undir skúlaaldur?

Ávirkan frá teimum vaksnu?

Til tess at eftirkanna, um tað serliga orðalag, sum var so eyðkent hjá teimum smæstu, kundi stava frá máli, sum tey vaksnu brúktu í sínum samskipti við børnini, vórðu gjørdar nakrar video-upptøkur frá samskipti millum børn og foreldur. Hóast nøgðin var avmarkað, vísti tað tó, at tað ikki hevði nevnið ávirkan.

Í leitanini eftir keldum til øvuta orðaraðið hjá børnum varð m.a. mett um, hvørjum børnini eru fyrri ávirkan frá. Ein hugsandi kelda til variatió hjá børnum er gamalt orðarað í ævin-

týrum. Vit vita jú, at ævintýr eru væl-umtøkt at lesa fyri børnum. Summir granskarar ivast tó, um børn veruliga eru ávirkað av slíkum innpotti í síni mentalu mállæru, men tað er møguligt, at børn eru ávirkiligari fyrri markaðum, avløgðum bygnaðum og ikki útiloka teir í sambandi við variatió, sum er í gongd og ávegis.

Hugsandi er eisini, at á hesum aldurstigi eru børnini ikki farin at gera mun á orðarað í høvuðs- og eykasetningum, og ein sannroynd er tað eisini, at eykasetningar eru als ikki serliga vanligir í práti hjá børnum, og tí er sjálvsagt hugsandi, at tey smæstu bara endurtaka tað eina og sama orðaraðið, sama um tað snýr seg um høvuðs- ella eykasetning.

Ein kanning

Til at útvega upplýsingar um brúkið av noktan í eykasetningum í føroyskum, varð tilfar savnað frá til samans 38 børnum í trimum aldursbólum. Kanningin var tvíbytt. Í fyrsta lagi skuldu børnini meta um setningar, sum tey hoyrdu. Tað vóru setningar av ymsum slag, soleiðis at tey ikki fingi varhuga av, hvat ið ætlanin var at kanna. Tey fingi bara at vita, at okkurt av tí móguliga ikki var heilt rætt, men tað skuldu tey sjálv meta um. Í øðrum lagi skuldu tey orða nakrar spurningar um eina søgu, ið tey jást høvdu hoyrt. Lagt varð soleiðis til rættis, at tey í summum færum náttúrliga brúktu noktanina »ikki« í sínum spurningum, men eingi orð vórðu lögð teimum í munnin.

Úrslitini frá kanningin vísu, at báðir yngri bólkarnir gjørdur eykasetningar við orðaraðnum sagnorð + noktan um leið aðruhvørja ferð. Tey elstu børnini hinvegin gjørdur als ikki setningar við hesum orðarað, men bara við noktan + sagnorð. Í tí partinum av kanningin, har ið børnini skuldu døma um setningar, vísti tað seg, at í øllum trimum bólkunum góðtóku børnini mest setningar við noktan + sagnorð, og tey elstu børnini hildu næstan øll, at teir vóru rættir og náttúrligir. Og sama mynstur sæst eisini aftur í tí, at tey elstu børnini góðtaka minst tað øvuta orðaraðið. Tað fellur frá 63% hjá teimum yngstu til 26% í tí elsta bólkunum. Sostatt er eitt sjónligt negativt

Nøkur dømi

um setningar frá einum barni í tí yngsta bólkinum:

- 1 Minnist tú, hví Pippi ikki dugdi at skriva?
- 2 Minnist tú, hví Pippi liggur ikki í seingini sum onnur børn?
- 3 Minnist tú, hví tey kunnu ikki traðka á gólvið?

Og um setningar frá børnum í ávíkavist miðbólkinum og elsta bólkinum:

- 4 Minnist tú, hví Pippi ikki tímdi at vaska gólv sum hini?
- 5 Minnist tú, hví mamman ikki kláraði at vaska hárið á Henry?